

אבל בן נכר, דלא מאים — אימא לא ייאסר מלאכול בפסח.

ואי כתב רחמנא "כל בן נכר לא יאכל בו", הייתי אומר, דוקא בן הנכר לא יאכל בו, משום דאין לבו של זה שהמיר דתו, לכוון דעתו באכילת קרבן הפסח לשמים.

אבל ערל, דלבו לשמים, כגון שמתו אחיו מחמת מילה, (1) אימא לא נפסל לאכילת קרבן פסח.

לפיכך: צריכא לומר שגם הוא פסול לאכול בקרבן פסח.

ועוד הוינן בה: מאחר שאמרנו כי הכתוב "בו", לדרשה למעט הוא בא —

הרי הכתוב "ממנו" משמעותו מיעוט, כמו ש"בו" הוא מיעוט.

ואם כן, זה שאמר הכתוב בפרשת קרבן פסח "לא תאכלו ממנו" (2) נא, [בשר שאינו צלוי כל צרכו] —

למה לי? מה בא "ממנו" זה ללמד למעט?

רק בקרבן פסח אינו אוכל בו הערל, אבל אוכל בו, חייב (15) הוא, במצה ומרור.

ב. ובפסוק "כל בן נכר לא יאכל בו" — משמשת המילה "בו" לדרשה הזאת:

עא-א

רק בקרבן פסח המרת דת [משומדות, לגירסת הראשונים] פוסלת בו.

אם אחד מישראל המיר דתו, ונתנכרו בכך מעשיו לאביו שבשמים, נפסל הוא מלאכול קרבן פסח.

ואין המרת דת [משומדות] פוסלת במעשר שני.

ועתה מוסיפה הגמרא לפרש את המקראות בפרשת קרבן פסח:

ואיצטריך למיכתב גם "כל ערל לא יאכל בו", ואיצטריך נמי למיכתב "כל בן נכר לא יאכל בו".

דאי כתב רחמנא רק "כל ערל לא יאכל בו", הייתי אומר, רק הערל לא יאכל בקרבן פסח, משום דמאים [מאוס הוא הערל].

לשון הרשב"א.

והרמב"ם [קרבן פסח ט ח] כתב: ערל שאכל כזית מבשר הפסח לוקה, שנאמר כל ערל לא יאכל בו. בו הוא שאינו אוכל, אבל אוכל הוא במצה ומרור. וכן מותר להאכיל מצה ומרור לגר תושב ושכיר, [ואולם ראה מה שכתב הלחם משנה שם].

1. ראה קין אורה בתחילת הפרק.

2. מרש"י נראה שגירסתו היתה "ממנו" למה לי, ולא ככתוב בספרים שלפנינו.

15. בפסחים כח ב איתא: מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה. כי סלקא דעתך אמינא הואיל ובפסח לא יאכל, מצה ומרור נמי לא יאכל, ופירש רש"י, שהוה אמינא שלא נחייב טמא ומי שהיה בדרך רחוקה באכילת מצה ומרור. וכעין זה כתבו התוספות כאן, שאין הכתוב צריך להתיר אותו בהם, ואף שאסור באכילת קרבן פסח, שהרי במצה ובמרור אין בהם קדושה. אלא לחייב אותו בהם בא הכתוב. ואולם הרשב"א הזכיר דרשה זו גם לענין תושב ושכיר גוי, ובזה לא שייך לומר "לחייב" אותו בהם, אלא "להתירו" בהם, וכפי שאכן הוא

ומשנינן: **מסתברא** שעלולות הוה ליה לרבווי לאיסור בתרומה, **שכן** חמורה היא מן התרומה בארבעה דברים:

א. **מעשים ב. כרותים ג. בדבר ד. העבד**
א. מעשים:

הערל **מחוסר מעשה** מילה כדי ליתקן, **ומעשה** זה שהוא מחוסר, הוא **בגופו** של הערל.

ב. כרותים:

והערל **ענוש כרת** אם לא מל, וביטל מצות מילה.

ג. בדבור:

וישנו למצות מילה **לפני הדיבור** [מתן תורה], שכבר נצטוה עליה אברהם אבינו.

ד. העבד:

ומילת זכרו של האב **ועבדיו** של האדון **מעכבת** את האב או את האדון מלעשות פסח, שאם יש לו בן ראוי למול או עבד למול אסור האב או האדון לאכול בפסח, אלא אם כן מלו.

ומקשינן: **אדרבה, אנינות** הוה ליה לרבווי לאיסור מ"איש איש" יותר מאשר את הערל, ולפרש "וכל זר" שהוא בא למעט את הערל מאיסור אכילת תרומה.

שכן חמורה האנינות מן הערלות:

א. אנינות **ישנה בכל** **שעה** שמת לו מת, אבל משהסיר ערלתו שוב אינה חוזרת עליו

ומשנינן: "ממנו" — אתא לכדרכה אמר רבי יצחק, כמבואר לקמן עד א.

ועתה באה הגמרא להסביר את שיטת רבי עקיבא, הלומד את איסור הערל בתרומה מדרשת הפסוק "איש איש".

אמר מר לעיל, בבדייתא ע א:

רבי עקיבא אומר: אינו צריך ללמוד איסור ערל בתרומה מגזירה שוה, אלא **הרי הוא אומר: "איש איש" — לרבות את הערל** לאיסור אכילת תרומה.

ומקשינן: **ואימא**, אמור ש"איש איש" בא לרבות את האונן לאיסור אכילת תרומה, ולא לרבות את הערל!

אמר תירץ רבי יוסי ברבי חנינא: אמר קרא מיעוט, במילה "וכל", שנאמר "וכל זר לא יאכל בו [בתרומה]", ולא אמר "זר לא יאכל בו" —

מלמד הכתוב: רק **זרות אמרתי** לך לאיסור אכילת תרומה, ולא **אנינות**.

והוינן בה: **אימא**, אמור להיפך, לא בא "וכל" למעט אנינות, אלא לומר לך: זרות אמרתי לך לאיסור ולא **ערלות**.

ומשנינן: אי אפשר לומר כן, **דהא כתיב "איש איש"** לרבות את הערל שהוא כטמא.

ותמהינן: **ומה ראית** לרבות מ"איש איש" את הערל שאף הוא אסור בתרומה, ולא את האונן משום "וכל זר"?

והרי יש לומר להיפך: "איש איש" בא לרבות את האונן, שאף הוא אסור בתרומה, ו"וכל זר" בא לומר שערל מותר בתרומה?

לעולם.

ב. ונחנת אנינות באנשים ונשים.

ג. ואין בידו של האונן לתקן את עצמו.

ומשינין: הנך חומרות שמנינו בערלות, נפישן [רבות] הן מן החומרות שבאנינות, כי לערלות ארבע חומרות, ולאנינות שלוש.

רבא אמר: בלא סברת "הנך נפישן" שאמרנו, נמי לא מצית אמרת "איש איש" לרבות הוא בא את האונן לאיסור, ואילו הערל מותר בתרומה משום מיעוט "בו":

שהרי אמר קרא: "איש איש". איזהו דבר שישנו באיש ואינו באשה, הוי אומר זה ערלות.

והוינן בה: ורבי עקיבא, האי "תושב ושכיר" לא יאכל בו" האמור בקרבן פסח, שרבי ישמעאל למד את ייתור הפסוק כולו לאפנויי לגזירה שוה —

מאי עביד ליה, מה יעשה עמו רבי עקיבא, שהרי אי אפשר לפרשו כפשוטו שעבד עברי לא יאכל בקרבן פסח, כיון שעבד עברי ודאי ישראל מעליא הוא, וחייב בקרבן פסח [כמבאר בגמרא לעיל], ואם כן, מה בא "תושב ושכיר" ללמד? (3)

אמר פירש רב שמעיא: "תושב ושכיר לא יאכל בו" שאמרה תורה גבי פסח, בא לאתווי, להביא וללמד על ערבי מהול וגבעוני מהול, (4) שאינם אוכלים בפסח.

ורש"י בחומש ביאר: "תושב" זה גר תושב, שקיבל על עצמו שבע מצוות בני נח, ו"שכיר", זה הגוי. ומה תלמוד לומר? והלא ערלים הם, ונאמר "וכל ערל לא יאכל בו"? אלא, כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר ולכאורה צריך ביאור, מאי מקשה הגמרא? והרי לאו ד"ערל לא יאכל בו" הוא על האוכל ולא על המאכילו, ואילו לאו ד"תושב ושכיר לא יאכל בו" משמע בפשוטו שהוא על המאכיל, כיון שהאוכל הוא גוי, ואם כן שפיר איצטרך "תושב ושכיר לא יאכל בו"!

ובתוספות הרא"ש הוכיח מכח קושיא זו, שהלאו "תושב ושכיר לא יאכל בו" הוא על הגוי; ובקובץ הערות תמה מכח זה על הרמב"ם שלא כתב כן.

ועוד תמה בקובץ הערות על דברי תוספות הרא"ש, דאכתי תיקשי: אי משום "וכל ערל לא יאכל בו" לא שמענו מזה אזהרה לגוי שלא יאכל, כי לא ניתנה להם תורה, ולפיכך הוצרך הכתוב להזהיר את הגוי שלא יאכל! וראה מה

3. בגמרא לעיל בשיטת רבי ישמעאל נתבאר, כי מתוך שאי אפשר לפרשו כפשוטו על עבד עברי, על כרחך לאפנויי נאמר.

וביאר שם התוספות, שעיקר כוונת הכתוב היא על גוי וגר תושב, אלא שמיותר הוא, כיון שאפשר ללומדם מערל ובן נכר.

ולדבריהם תתבאר שאלת הגמרא כאן: למה לי דכתב רחמנא תושב ושכיר, והרי יש ללומדו מערל ובן נכר; ואולם לשון רש"י הוא: מאי עביד ליה, הא ליכא לאוקמי בעבד עברי כלל, ולא משמע כפירוש זה; וכן משמע מלשון רש"י בכמה מקומות שאינו מודה לתוספות בזה, וכמו שנתבאר לעיל בהערות.

4. אומות הם, שמלים את עצמם, ראה רש"י כאן ורש"י לקמן עב א ד"ה וגר.

וכתב המאירי, שאומות אלו הם בני ישמעאל בן אברהם ובני קטורה אשת אברהם, וגירסתו היא: "גבנוני" מהול; וכן היא הגירסא בגמרות שלנו במסכת עבודה זרה כז א.

ומוכח, שאפילו גוי שנימול בכלל ערל הוא.

ואם כן, למה לי קרא לרבויי תושב ושכיר גוי שנימולו שאינם אוכלים בקרבן פסח? והרי הוא ערל אפילו אם הוא מל את עצמו! (6)

אלא — תושב ושכיר האמור בקרבן פסח שאינו אוכל — לאתויי:

א. גר שמל כדי להתגייר, וכבר אינו ערל, ועדיין לא טבל ליהדותו.

וקסבר רבי עקיבא: אינו גר עד שימול ויטבול. (7)

ב. וקטן שנולד כשהוא מהול.

ותמהינן: וכי הני גויים שמלו את עצמם, מולין ניהו, האם נחשבים הם נימולים ויצאו מכלל ערלים, עד שהוצרך כתוב מיוחד של "תושב ושכיר לא יאכל בו", לאוסרם באכילת קרבן פסח!?

והא תנן: מי שאמר הריני אסור באיסור קונם (5) שאני נהנה "לערלים", הרי הוא מותר בערלי ישראל, ואסור במולי עובדי כוכבים.

ואם אמר קונם שאני נהנה "למולין", הרי זה מותר במולי עובדי כוכבים, ואסור בערלי ישראל.

לפי שאין הערלה קרויה אלא על שם עובדי כוכבים, שנאמר: כי כל הגויים ערלים, וכל בית ישראל ערלי לב.

שכתב שם.

והרמב"ן על החומש תמה על רש"י שם שפירש כפי ההוה אמינא של הגמרא כאן; שהרי בגמרא כאן אמרו שאף ערבי מהול וגבעוני מהול הרי הוא בכלל ערל, ופירשו "תושב ושכיר" באופן אחר; וראה מה שביאר כאן במהדורא בתרא למהרש"א.

5. "קונם" הוא כינוי לקרבן, וכאילו אמר: בקרבן — שהוא אסור בהנאה — יהא עלי מה שאני נהנה מן הערלים.

6. כתב רש"י: מותר בערלי ישראל, לענין נדר: מולין ניהו, דהלך אחר לשון בני אדם, וישראלים לא קרי להו [בני אדם] ערלים, ועובדי כוכבים לא קרי להו [בני אדם] מולין. וכתב הרשב"א, אחר שהעתיק דברי רש"י שערלי ישראל מולין הם לענין נדרים; ואיכא למידק: כיון שערלי ישראל לענין נדרים לא הו ערלים אף על פי שבכל התורה כולה הו

כערלים, אם כן אף אנו נאמר במולי אומות העולם, שאעפ"י שבנדרים הו ערלים, בכל התורה כולה הו נימולים!?

ויש לומר דלגבי אומות העולם קרא כתיב "כי כל הגויים ערלים", אף על פי שיש מקצת מן האומות שהם מולין כערבים וגבעונים, וראה גם בריטב"א.

ולשון המאירי: תירצו בה, דלגבי אומות העולם לא מלשון בני אדם לבד הוא אלא מדכתיב כל הגויים ערלים.

ומלשונם משמע שאין הם באים לחלוק על רש"י, אלא להשלימו.

7. כתב הריטב"א: פירוש, דסבירא ליה שאינו גר, ומיהו מילתו מילה כיון שהיתה לשם יהדות [פירוש, ולכן אינו בכלל "כל הגויים ערלים"], ואפילו הכי פסלו הכתוב מפני שהוא עדיין גוי. ובתוספות הרא"ש פירש: מהכא ילפינן שבלא טבילה אינו גר.

וקסבר רבי עקיבא: צריך להטיף ממנו דם ברית, ולפיכך אסור בקרבן פסח, כיון שעדיין ערל הוא.⁽⁸⁾

ומוסיפה ומפרשת הגמרא:

ורבי אליעזר, הסובר ש"תושב ושכיר לא יאכל בו" מופנה הוא לגזירה שוה, הואיל וכפשוטו אי אפשר לפרשו, ולא פירש כמו רבי עקיבא —

אזיל לטעמיה [הולך הוא לשיטתו], דאמר: גר שמל ולא טבל — גר מעליא הוא, ואם כן, חייב הוא בקרבן פסח.

וגם קסבר רבי אליעזר קטן שנולד כשהוא מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית, ואינו ערל, ומותר באכילת פסח.

ולכן הוא אינו דורש את "תושב ושכיר לא יאכל בו" כרבי עקיבא, ומופנה הוא לגזירה שוה.

ועוד הוינן בה: ורבי אליעזר, הלומד את איסור ערל בתרומה מגזירה שוה, האי "איש איש" — שלמד מכאן רבי עקיבא לאסור ערל בתרומה — מאי עביד ליה?

ומפרשינן: דברה תורה כלשון בני אדם הכופלים לשונם, ואינו בא לרבות.

בעי רב המא בר עוקבא:

קטן שהוא פחות מבן שמונת ימים, והוא ערל משום של הגיע זמנו למול — מהו לפוכו בשמן של תרומה?⁽⁹⁾

וצידי הספק הם:

האם ערלות שלא בזמנה, לפני היום השמיני, מעכבא מאכילת תרומה.

או לא מעכבא?

אמר רבי זירא, תא שמע מהא דכתיב בפרשת קרבן פסח "המול לו כל זכר, ואם יקרב לעשותו".

הרי למדת שאם היו לו בנים בשעת עשיה ולא מל אותם, הרי הם מעכבים אותו מן הפסח.

וכתיב עוד "וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו, אז יאכל בו".

הרי למדת שאם היו לו עבדים בשעת אכילה ולא מל אותם, הרי אלו מעכבין מאכילת הפסח.

אין לי אלא מילת זכריו שהם מעכבים בשעת עשיה.

ואין לי אלא מילת עבדיו שהם מעכבים בשעת אכילה.

8. כתב בחוסן ישועות, שכפל "תושב ושכיר" בא ללמד שני ענינים אלו, וראה עוד שם.

9. ביאר רש"י: דקיימא לן "סיכה כשתייה", ונפקא לן מ"ותבא כמים בקרבו, וכשמן בעצמותיו".

והריטב"א כתב: שסיכה היא כאכילה, כדררשינן בעלמא [נדה לב א]: "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה" לרבות את הסך. וראה אריכות בדברי הרב המגיה לריטב"א הנדמ"ח ציון 118.

אלא זכריו ערלים, דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשיה — היכי משכחת לה? האיך אפשר שיהיו לו בנים ערלים רק בשעת אכילה ואילו כשעשה את הפסח עדיין לא היו לו בנים ערלים? (10)

לאו, הלא בהכרח, הוא במקום דאיתילוד בין עשיה לאכילה, שנולדו לו בנים זכרים בין שעת עשיית הפסח לזמן האכילה —

ושמע מינה: ערלות שלא בזמנה הויא ערלות, שהרי בשעת אכילה לא הגיע זמן המילה לאלה שנולדו אחר העשייה.

אמר רבא: ותסברא שאכן כך הוא פירוש הברייתא!?

והרי "המול לו כל זכר" אמר רחמנא, "ואז יקרב לעשותו".

והאי — לאו בר מחילא הוא!

שהרי אמרה תורה "המול לו כל זכר", ואי קיום מצות מילה הוא המונע את האב מלעשות קרבן פסח, וזה התינוק הרי עתה הוא אינו בר מילה.

וכי יש צד לומר שערלה שלא בזמנה מעכבת את האב בקרבן פסח?

והרי לגבי אב פשיטא שאינה מעכבת, כיון שלא נתחייב עדיין למולו!

אלא, מה שמבואר בברייתא, שיתכן מצב שיהיו לו בנים ערלים בין עשייה לאכילה

מנין ליתן את האמור של זה בזה, שיהיו זכריו הערלים מעכבים אף כשלא היו ערלים אלא בשעת אכילה, ובשעת עשייה לא היו כדי לעכב.

ואת האמור של זה בזה, שיהיו עבדיו הערלים מעכבים אף שלא היו אלא בשעת עשייה, ובשעת אכילה לא היו ערלים.

תלמוד לומר:

"המול לו כל זכר, ואז יקרב לעשותו".

"וכל עבד איש מקנת כסף, ומלתה אותו, אז יאכל בו".

מלמד הכתוב "אז אז" — לגזירה שוה.

ומדאמרין "ועבדיו בשעת אכילה", משמע שיש מציאות שיהיו עבדים ערלים שלא עיכבו אותו בעשיה, אבל הם מעכבים אותו בשעת האכילה.

ומדאמר "מנין ליתן את האמור של זה בזה", משמע שיש בנים ערלים שלא עיכבו אותו בשעת עשייה אבל הם מעכבים אותו בשעת אכילה:

והרי בשלמא עבדיו ערלים, משכחת לה דאיתנהו בשעת אכילה, וליתנהו בשעת עשיה [אתה מוצא שיהיו לו עבדים ערלים רק בשעת אכילה, ובשעת עשייה הם לא היו], ובגון דזבנינהו ביני ביני [שקנה עבדים בין אכילת הפסח לעשייתו].

מעכבתו מלמול, ו"לילה לאו מחוסר זמן הוא", כי גם אור ליום השמיני שלו בראשון של פסח, ובשעת אכילה פסח [אם היתה אפשרות מעשית שיאכל בו], ומותר לסוך אותו אז בשמן של תרומה.

10. ומוכח מכך שלא העמידה הגמרא בקטן שחל יום השמיני שלו בראשון של פסח, ובשעת אכילה, שהיא בליל הפסח הוא נחשב כבר ערל, היות וכבר הגיע היום שמיני שלו, ורק הלילה

מילתו היא בתחילת אותו יום, שהוא היום השמיני להבראתו, ולפיכך מקשינן:

ונימחליה מצפרא [ימולנו מהבוקר]!?

שהרי בערב פסח, כבר מתחלת היום, שהוא יום השמיני להבראתו, ראוי הוא למילה, ואף שבלילה אין יכול למולו כיון שאין מילה אלא ביום, מכל מקום, כבר מן הבוקר הגיע זמן מילתו, ואם לא מל אותו כשעשה את הפסח, נמצאו זכריו מעכבים אותו גם בעשיה, וכיצד יתכן שמילת זכריו תעכב אותו בשעת אכילה ולא בשעת עשיה!?

ומשינינן: אותם שבעת ימים שממתינים לחולה מעת שהבריא — **בעינן** שיהיו שבעה ימים

מעט לעת [מאותה שעה שהבריא ועד אותה עא-ב שעה ביום השמיני], ומיירי כגון שנשלמו שבעת הימים השלמים בערב פסח לאחר עשיית קרבן הפסח.⁽¹⁾

ומקשינן עלה: **והתני לודאה** [שם חכם,⁽²⁾] ברייתא:

יום הבראתו של תינוק ממחלתו הוא **כיום הולדו** של תינוק, וצריך להמתין שמונה ימים עד שימולנו.

— **הכא במאי עסקינן**: כגון שהיה בנו חולה בשעת עשיית הפסח, **שחלצתו חמה** [שנתרפא על ידי כך שנתחלצה ונשתלפה ממנו החמה שהיתה בגופו] בין עשיה לאכילה.

ונמצאו בניסיון אלו ראויים לעכב אותו רק בשעת אכילה, ובשעת עשייה אנוס היה האב למולו.

ומקשינן עלה: והרי כיון שממתינים לו לאחר יום הבראתו עוד שבעה ימים עד שמלים אותו, אם כן, **נתיב ליה כל שבעה** [ניתן לו שבעה ימים] שלא יעכב בהם את האב מלעשות קרבן פסח.

והאיך אתה אומר שאם נתרפא הבן בין עשייה לאכילה הוא מעכב את אביו באכילה?

ומשינינן: **דיחבינן ליה כל שבעה!**

אכן אין הוא מעכב את אביו בקרבן פסח אלא לאחר שבעה, וכאן מדובר בכגון שכבר נשלמו שבעת הימים אחר הבראתו מן המחלה בערב פסח אחר חצות, לאחר שעשה את הפסח.

וקא סלקא דעתין, שאם שלמו שבעת ימים שלמים מהבראתו באמצע היום, הרי זמן

שהיא בליל יום טוב אינו יכול למולו, שהרי מילה שלא בזמנה אינה דוחה יום טוב, מכל מקום כיון שהיה יכול למולו קודם יום טוב, הרי זה מעכב.

2. והיעב"ץ כתב: שמה היה מלוד.

ובקרבן אורה הביא בשם הירושלמי, דערלה בליל שמיני מעכבת, כיון ש"לילה לאו מחוסר זמן הוא", והוסיף שכך משמע מלשון הרמב"ם פרק יא מתרומות.

1. כתב בקרבן אורה: אף על גב דבשעת אכילה,